

MEKTUP ROMAN TEKNİĞİ VE TÜRK ROMANINDAN İKİ ÖRNEK: MEKTUP AŞKLARI VE KEDİ MEKTUPLARI

Evren KARATAŞ*

ÖZET

Mektup türü, teknolojik gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkan yeni iletişim seçenekleri karşısında gücünü koruyamayıp gözden düşmüş olsa da bu türün edebiyat geleneğinde dikkate değer bir birikim oluşturduğu görülür. İletişim kuramcıları, geniş anlamda sadece yazılı metinlerin değil, iletişim amaçlı her ürünün aslında birer mektup olduğunu belirtmektedirler. Buna göre ilkel ya da gelişmiş her sanat ürünü de aslında bir mektuptur. Çünkü bu ürünlerin de birer vericisi, alıcısı ve kendilerine özgü birer iletişim dilleri vardır. Örneğin bir halı üzerindeki renklerin ve desenlerin kullanımıyla pekâlâ hem dönemindeki hem de yüzyıllar sonraki muhatabına bir şeyler anlatabilmektedir. Dar anlamda ise yazılı birer iletişim nesnesi olan mektuplar roman türü içerisinde elverişli bir araca dönüşür. Romanlarda mektuplar ya yeri geldikçe başvurulan bir entrika unsuru olmuş ya da romanın tamamı art arda sıralanan mektuplardan oluşmuştur. Bu çalışmanın örneklemini oluşturan Kedi Mektupları birinci tipteki mektup roman tekniğine, Mektup Aşkları ise ikinci tipteki mektup roman tekniğine uygundur. Mektup türü mahrem ve kişisel olması, içten ve doğal bir anlatım gerektirmesi, birinci tekil kişi ağzından yazılması, çeşitli haberleri ve sırları taşıması, mektuplaşmalarda birden çok anlatıcının metne dahil olmasıyla çoğulcu bir bakış açısının yakalanabilmesi gibi özellikleriyle kurgusal ve hacimli bir tür olan roman için elverişli bir anlatım zemini oluşturmaktadır. Örnekleme oluşturan romanlar üzerinde de mektup türünün bu özellikleri değerlendirilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın giriş bölümünde mektup türünün tarihçesi üzerinde durulmuş, daha sonra Türk ve dünya edebiyatında mektup ve mektup roman türlerinin gelişimi açıklanmıştır. Mektup roman türünün özelliklerinin açıklanmasının ardından mektup roman tekniğinin neden özellikle kadın yazarlar tarafından kullanıldığı konusunda kısa saptamalarda bulunulmuştur. Çalışma Kedi Mektupları ve Mektup Aşkları romanlarının mektup tekniği açısından değerlendirilmesiyle sonuçlandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: mektup, mektup roman, Kedi Mektupları, Mektup Aşkları

---

* Yrd. Doç.Dr., Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü, El-mek: evren.karatas@deu.edu.tr

---

THE LETTER NOVEL TECHNIQUE AND TWO EXAMPLES OF TURKISH NOVEL

ABSTRACT

Although the letter type has fallen from grace since it has lost its importance against the new communication options appeared as a result of technological developments, it is seen that this type has formed a remarkable experience in literature tradition. The communication theorists indicate that, in a broad meaning, not only the written texts are letters, a product which has the aim of communication is a letter indeed. Accordingly, whether it is primitive or improved, every art type is a letter actually just because these products have also a sender, a receiver and typical communication language. For example, it is very much possible to tell something by using colours or patterns on a carpet to its drawee who belongs to its period or centuries later. According to a strict sense, as being written communication objects, the letters are turned into efficient tools in a novel. The letters in novels are sometimes used as the elements of a plot which are referenced when they are needed, or sometimes the complete novel itself consists of letters listed consecutively. The “Kedi Mektupları” which forms one of the sample of this study conforms the novel tehcnique of the first type, while the other sample “Mektup Aşkları” conforms the novel technique of the second type. Since having the properties of being confidential and subjective, requiring sincerely and natural expression, being written by the first singular person mouth, conveying a variety of news and secrets, and giving a pluralist point of view because more than one tellers involved in the text, letters form an appropriate ground for a novel which is a fictional and volumed type of literature. These properties of letter type told above are studied in the samples used in this study. At the beginning of the study, a brief history of letter type is emphasized, then the development of letter and letter type novel in both Turkish and world literature is explained. After giving an explanation about the properties of letter type, short findings about why especially the female writers use the letter type are stated. The study is ended with the evaluation of the novels of “Kedi Mektupları” and “Mektup Aşkları” about the letter technique.

Key Words: Letter, Letter Novel, Kedi Mektupları, Mektup Aşkları.

1. Giriş:

Bir iletişim aracı olarak mektubun tarihi, insanlık tarihi ile paralel yürümüştür. Yazının bulunmasından bu yana insanlar ve ülkeler birbirlerine haberleşmek, bilgi ve duygularını paylaşmak ya da sorunlara çözüm aramak için mektup yazmışlardır. 17. yüzyılda bir moda olarak ortaya çıkan mektup roman asıl gelişimini 18. yüzyılda gerçekleştirmiştir. Zamanla mektup sadece fizikî uzaklıktaki insanları değil, psikolojik ve sosyal mesafeler nedeniyle uzakta olan insanları da birbirine ulaştıran bir araç olmuştur (Dereli 2010, 1. Andı 2005, 13. Babacan 2006, 216). Tuncel de mektupların başlangıçta gazetelerin yerini tuttuğunu belirterek insanların haberleşmek için mektup yazdıklarını aktarmıştır (1974, 9). Mektupların derin okumasında kahramanların söyleyemediği birçok duyguya da rastlanır. Mektup yazan kişinin duygu dünyası, kişisel gelişimi, dönemin

---

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/4, Fall, 2012

toplumsal ve siyasî yapısı mektuplar aracılığıyla rahatça ortaya konulabilir. Kimi zaman bir kahramanın geçirdiği dönüşüm, mektupların zamandizinsel okunuşuyla rahatlıkla ortaya konulabilir.

Mektuplar için ilk dönemlerde kil tabletler ve papirüs kullanılmış, ortaçağda ise bu malzemelerin yerini “tırşe” adı verilen bir madde almıştır. İnsanlık belleğindeki en eski mektup örnekleri olarak Firavun Mektupları ile Hitit Hattuşaş bölgesinde bulunan Kral Mektupları gösterilmektedir. Bu mektupların ortak özelliği diplomatik oluşlarıdır (Tanrıtanır 2010,14. Kaplan 1999,3. Donbay 2011, 84). 14 yüzyılda kâğıdın bulunmasıyla mektup türü giderek gelişmiş, okuryazar sayısının artmasıyla mektup türü hem nitelik hem de nicelik açısından gelişme göstermiştir (Göktürk 1974, 513). İlk dönem mektupları özel olmaktan daha ziyade politik, edebî, felsefî ve sosyal pek çok konunun tartışıldığı ya da çözümlendiği daha genel ve resmi mektuplardır. Firavun Mektupları, Democthenes ve Cicero’nun mektupları bu türden mektuplardır. Eski Yunan döneminde iletişim amaçlı mektupların yanı sıra düzmece (bir kişi tarafından yazılmış gibi gösterilen mektuplar) ile düşsel (geçmişte yaşamış ya da yaşamamış kişilerin yaşamlarını konu alan, yaptıkları işleri ve başarılarını anlatan) mektuplar da yazılmıştır. Lukionos’un Tanrı Kronos’a yazdığı mektuplar bu türdendir (Varınlıoğlu 1974,379. Donbay 2011, 85).

İslâm dünyasında mektuplar özel oldukları kadar eğitici özellik de taşırlar. İmam Rabbani’nin, Gazali’nin ve Mevlânâ’nın mektupları tasavvufî ve eğitici yönleri bakımından önemlidirler. Eski Yunan kültüründe Cicero’nun mektupları, Horatius’un “Mektuplar” ve Ovidius’un Karadeniz’den Mektuplar adlı eserleri ile Seneca’nın mektupları önemlidir. Ayrıca Latin Edebiyatında mektup hiciv türünden sonraki en gelişmiş tür olarak tanımlanmaktadır (Andı 2005, 13. Kefeli 2002, 9-12. Binyazar 1979, 6. Varınlıoğlu 1974, 392-393. Kaplan 1999, 4). İlk edebî mektup olarak ise Londra kalesinde tutsak olarak bulunan Thomas More’un kızı Margaret’e bir kömür parçasıyla yazdığı mektup gösterilmektedir (Kefeli 2002, 13). Tanrıtanır ise mektubun bir edebî tür olarak kabul edilmesinin kökeninin Yeni Ahit’te Paul’e yazılan mektuplara dayandığını belirtmektedir (2010, 19).

Mektup türünün asıl gelişim gösterdiği evre 18. yüzyıldır. Bu dönemde özellikle İngiltere’de mektup türü altın devrini yaşar. Bu yükselişin nedenleri olarak Latin edebiyatının yeniden canlandırılmaya çalışılması, bireyselliğın öne çıkması ve romantizmin hızla etkinleşmesi sayılabilir. Ayrıca 18 yüzyıldaki saray yaşamının sosyal hayatı canlandırması da mektup türünü geliştirir. Bu dönemde salonlardaki dedikodular, sosyal ve bireysel haberler uzaktaki tanıklara/yakınlara ulaştırılmaya çalışılmıştır (Tuncel 1974, 9-10. Kefeli 2002, 10). Günümüzde ise mektupları içeriklerine göre özel mektuplar, iş mektupları, edebî mektuplar, resmi mektuplar ve açık mektuplar olarak sınıflandırmak mümkündür (Kaplan 1999, 2).

1.1. Dünya Edebiyatında Mektup Türünün Gelişimi:

Mektup romanın ilk örneği olarak 1699 yılında yazılan Portekiz Mektupları gösterilmektedir. Ancak bu eserin gerçek mektupların bir toplamı mı, yoksa roman biçiminde tasarlanmış mektuplar mı olduğu hâlâ tartışılan bir konudur. 1721’de Montesquieu’nun yazmış olduğu İran Mektupları, mektup tekniğinin daha ileri düzeyde kullanıldığı bir eser olması bakımından önem taşır. Ancak her iki eserin de birer roman olarak kabul edilip edilemeyeceği konusunda bir uzlaşuya varılamamıştır. 1740 yılında Samuel Richardson’un yazdığı Pamela ve Clarissa Harlow adlı eserler de öncü mektup romanlardır. Aynı zamanda Pamela ya da Erdemin Ödüllendirilmesi İngiliz edebiyatında hem ilk psikolojik romanın hem de duygusal romanın başlangıcı olarak kabul edilmektedir (Kefeli 2002).

Fransız edebiyatında en önemli mektup yazarı Mme de Sévigné'dir. Evlenip yanından ayrılan kızına yazdığı bu mektuplarda hem Sévigné'nin annelik kimliğine hem de derin gözlemlerine rastlamak mümkündür. Voltaire sayıları yirmi bini aşan mektuplarında Fransız tarihi ve sosyal yaşamına dair önemli ayrıntılara yer verir. Flaubert, Stendhal, Proust, Didero, ve Mallarmée Fransız edebiyatında bu türün en güzel örneklerini veren kişiler arasındadır (Tuncel 1974, 11. Kaplan 1999, 5. Tuncel 1974, 415-416. Kefeli 2002, 14-15). Balzac'ın 1840'ta yazdığı İki Yeni Gelinin Hatıraları ile Vadideki Zambak mektup romanın en gelişmiş örneklerindedir. (Kefeli 2002, 42-45). Bu dönemde yine J.J. Rousseau'nun Nouvella Héloïse'si de mektup roman biçiminde düzenlenmiştir.

Alman edebiyatında mektup türü 18. yüzyılda en üst noktaya ulaşır. İlk dönem mektupları din adamlarının mektuplaşmaları biçimindedir. Bu mektuplara mistik bir atmosfer hâkimdir. Lessing'in Edebiyat Mektupları ile Herder'in Hümanizm Mektupları Alman edebiyatında türün en yetkin eserleri olarak kabul görmektedir. Goethe'nin Genç Werther' in Acıları adlı romanı içerdiği mektuplar açısından sadece Alman edebiyatında değil, dünya edebiyatında da seçkin bir yere sahiptir. Schiller de Alman edebiyatının önemli mektup yazarları arasındadır (Tuncel 1974, 12. Tuncel 1974, 452. Kefeli 2002, 17).

Akşit Göktürk İngiliz edebiyatının mektup türü açısından 18. yüzyılda altın çağını yaşadığını ve bunda da Latince'nin izlerinden ve anlatım biçimlerinden uzaklaşma ile bireyin önem kazanmasının etkili olduğunu belirtir. Bu dönemde Jonathan Swift'in çocuksu bir dille yazdığı ve çocuk edebiyatı açısından da önemli olan çalışması Journal to Stella ile Lady Montegu'nün Turkish Letters adlı eseri dikkate değerdir. Ayrıca Emily, Charlotte ve Anne Bronté kardeşlerin mektuplaşmaları kadın edebiyatı açısından da ayrı bir önem taşımaktadır. 19 yüzyılda hem İngiltere hem de dünya genelinde mektup sayısının arttığı gözlenir. 19 yüzyılda göç hareketleri, okuma-yazma oranının artması, ulaşım imkânlarının gelişmesi, mektup zarfının ve pulunun kullanılmaya başlanması postacılık hizmetlerinin gelişmesini sağlamıştır (Tanrıtanır 2010,14-15. Göktürk 1974, 514-515).

Amerikan edebiyatında mektup türünün gelişimi de 18. yüzyılda en üst seviyededir. Mektup diğer bölgelerde olduğu gibi burada da toplumsal ve siyasal sorunların çözümlenmesinde kullanılmıştır. Ancak daha sonra mektup bireysel bir yönelim kazanır. Wolda Emerson, Edgar Allan Poe, Mark Twain, Henry James, Ezra Pound Amerikan edebiyatının önemli mektup yazarları arasındadır (Göktürk 1974, 565-566. Kefeli 2002, 17).

Rus edebiyatında mektup, Avrupa edebiyatı ile karşılaştırıldığında daha geç gelişmiş bir türdür. Engin Altay da Rus Edebiyatı'nda mektup türünün batı edebiyatına göre daha az gelişmiş olduğunu belirtmiştir (1974, 579). Bu alanda Puşkin, Gorki ve Lermantof'un mektupları anılmaya değerdir. Tolstoy'un mektupları ise edebî, felsefî ve toplumsal bir içeriğe sahip oluşu ve dönemine ait derin eleştiriler barındırması açısından disiplinler arası bir değer taşımaktadır. Dostoyevski'nin İnsancıklar adlı romanı da Rus edebiyatında mektup roman türünün önemli örneklerinden biridir (Kefeli 2002, 17).

1.2. Türk Edebiyatında Mektup Türünün Gelişimi:

Türk edebiyatında önemli mektup örneklerine divan edebiyatı içerisinde rastlanmakta ve rehber olarak daha çok Arap mektup geleneğinin takip edildiği görülmektedir. Arap edebiyatında ise mektup yazma geleneği oldukça eskidir. Hz. Muhammed'in İslamiyet'i yaygınlaştırmak için çeşitli toplulukların liderlerine davet mektupları yazdığı bilinmektedir (Kaplan 1999, 5). Türk edebiyatında ilk mektup örneklerine "münşeat" kitaplarında rastlanmaktadır. Tanzimat dönemine kadar geçen süreçte mektup türü "inşâ" adı verilen nesir sahasının bir parçası olarak kabul edilmiştir. Kendi dönemi içerisinde "inşâ" alanı bir sanat kolu olarak değil bir bilim dalı olarak

kabul görmüştür. Bu dönemde önemli kişilerin resmî ve özel mektupları “münşeât” adı verilen kitaplarda bir araya getirilirdi. İnşâ alanında başarılı olabilmek için hem tecrübe hem de yetenek sahibi olmak gerektiği fikri kabul görmüştür. Başlangıçta sadece yazma niyetini anlatan mektup türü İran üslûbuyla karşılaşmasından sonra giderek gösterişli bir anlatıma bürünmüş, geniş selâm ve dua bölümleriyle giderek uzamıştır. Elbette ki bu arada kişiyi mektup yazmaya yönelten asıl niyet de yavaş yavaş ortadan kaybolmuş, amaç sadece süslü ve ağır metinler yazmak olmuştur. 15. yüzyıla gelindiğinde mektup yazmak amaç olmaktan çıkmış, mektup güzel sözler söylemenin bir aracı hâline gelmiştir (Kaplan 1999, 6. Gökyay 1974, 17. Kefeli 2002, 19).

Tanzimat’a kadar geçen süreç boyunca Türk mektup geleneğinin bu karakterde sürdüğü gözlenir. Ancak bu dönem boyunca bu genel karakterin dışında yazılmış istisnâ mektup örneklerine de rastlamak mümkündür. Bunlardan en bilineni Fuzuli’nin evkâftan kendisine bağlanan maaşın bir türlü ödenmemesi üzerine Nişancı Celâlzade Mustafa Çelebi’ye yazdığı Şikayetnâme’dir. Bu mektup çağına göre yalın sayılabilecek bir üslûba sahiptir (Gökyay 1974, 18-19. Kefeli 2002, 19. Donbay 2011, 87). Yalın üslûbuyla ön plâna çıkan bir başka mektup ise Zaîfî’nin 16. yüzyılda Rüstem Paşa’ya yazdığı ve çektiği geçim sıkıntısını içten bir dille anlattığı mektuptur. Yine aynı dönem içerisinde Kanî’nin iğneli ve nükteli mektup dili de dikkat çeker. Gökyay, Kanî’nin bu yönüyle mektup geleneğine “yeni bir hava, yeni bir rüzgâr” getirdiğinden söz eder (Gökyay 1974, 20). Bu dönemde yazılan bir diğer mektup biçimi ise hüner göstermek için biçimsel denemelerin yapıldığı mektup türüdür. “Noktasız harflerle belli bir konunun, tersane, dilbilgisi, müzik terimleriyle kuş, meyve, çiçek adlarıyla; müstezatlî ifadelerle baştan sona aynı harfin ayağına bağlı secilerle ve benzeri hüner göstermek için yazılmış mektup sayısı az değildir” (Gökyay 1974, 20).

Mektup geçmiş dönemlerde arıza, kaime, şukka, nâme, tezkire, varak-pâre,, uhuvvetnâme, muhabbetnâme, kağıt gibi adlarla da anılmıştır. Ancak mektubun adı asıl yazana ve yazan kişiye göre değişiklik göstermektedir. Örneğin arıza ve şukka alt kademedeki bir kimsenin üst kademedeki bir kimseye yazdığı mektupken, uhuvvetnâme ve muhabbetnâme kardeşlik ve sevgi duygularıyla birbirlerine bağlı kimselerin yazdıkları mektuplardır. Varak-pâre alçakgönüllük ifadesi taşıırken, “kağıt” çok geniş anlamda halk arasındaki tüm mektuplaşmalar için kullanılan bir adlandırmadır. Nâme ise aşk mektuplarına verilen isimdir (Kefeli 2002, 19). Divan edebiyatı geleneği içerisinde mektuplar konularına göre arzihal, tebriknâme, tehiyenâme, taziyenâme, cevapnâme, teşekkür, takriz, davetnâme, niyaznâme, tezkire ve müzekkere gibi adlarla da anılmışlardır. Ayrıca bu dönemde manzum mektuplara da büyük önem verildiği bilinmektedir (Kefeli 2002, 21). Yine Divan edebiyatı geleneği dairesinde bir mektupta bulunması gereken temel bölümler şunlardır: hû, beduh, elkap, dîbace, asıl konu, dua, selâm ve imza. Halk geleneği içerisinde ise asker ve aşk mektuplarının önemli bir yeri vardır (Binyazar 1979, 4. Gökyay 1974, 20-21. Kefeli 2002, 21).

Tanzimat döneminde hem batıdan aktarılan yeni türlerden biri hem de İstanbul dışına gönderilen aydınların ve yöneticilerin önemli iletişim yollarından biri olarak mektup türü gelişme göstermiştir. Osmanlı İmparatorluğu’nda 1840 yılında ilk postane hizmete açılmasına karşın yabancıların çok daha önceki yıllarda kendi içlerinde bir posta hizmeti kurdukları da bilinmektedir (Kaplan 2000, 7). Bu dönemde Muallim Naci’nin Mektuplarım, Ahmet Mithat Efendi ile Sakız adasında sürgünde bulunduğu yıllardaki mektuplaşmalarını içeren Muhaberat ve Muhaverat ile İntikad adlı çalışmaları mektup türü açısından önemlidir. (Demiray 1974, 88-89. Kaplan 1999, 8). Namık Kemal 1867 yılında yazdığı “Ramazan Mektubu” ile mektubu geniş bir okur kitlesinin ilgisini çekecek bir yazı hâline getirmiştir. Abdülhâk Hamid Tarhan’ın mektupları ise edebî açıdan değerlidir (Kefeli 2002, 25. Demiray 1974, 89). Bu dönemde ayrıca Şinasi’nin Paris’ten annesine yazdığı mektupları da anmak gerekir (Kaplan 1999, 8). Binyazar ise dönemin özellikleri, yaşanan

Turkish Studies

düşünsel değişim ve aydınların toplumu eğitime işlevleri nedeniyle mektupların içerik açısından zenginleştiğini belirtir (1979, 5-6).

Mektup Türk edebiyatı alanına giren yeni türlerle daha da zenginleşmiştir. Mektuplar eleştiri, deneme, makale, fıkra gibi birçok türü içinde barındırmış ve yazarların birbirlerine eserleri konusundaki görüşlerini aktarmalarına aracılık etmiştir. Nazım Hikmet-Kemal Tahir, Ziya Osman Saba-Cahit Sıtkı Tarancı, Azra Erhat-Halikarnas Balıkcısı, Tezer Özlü-Leyla Erbil mektuplaşmaları bu duruma örnek gösterilebilir. Bu yazışmalar artık sadece birer mektup hükmünde değil, Türk edebiyatı tarihinin önemli kaynaklarından biri olarak da değer taşımaktadır (Binyazar 1979, 5-6). Batılı anlamdaki Türk Edebiyatı'nın ilk yıllarında ise Ziya Paşa ile Namık Kemal arasında geçen tartışmaların Tahrib-i Harabat, Takib, Namık Kemal'in kaleme aldığı İrfan Paşa'ya Mektup, Ziya Paşa'nın Veraset Mektupları, Recaizade Mahmut Ekrem'in Menemenlizâde Mehmet Tahir'in Elhan adlı eseri üzerine yazdığı eleştirileri içeren Takdir-i Elhan ve Mes Prisons Muahazenâmesi, Ali Canip Yöntem ile Cenap Şahabettin arasında süregelen edebî çatışmaları içeren Millî Edebiyat Meselesi ve Cenap Bey'le Münakaşalarım, Muallim Naci Şeyh Vasfi arasındaki tartışmaları içeren ve on iki mektuptan oluşan Şöyle Böyle ile Muallim Naci-Beşir Fuat tartışmalarını içeren İntikad başlıklı eserlerde dönemin edebî tartışma geleneğinin seyrini izlemek mümkündür. Ayrıca Muallim Naci'nin Yazmış Bulundum adlı çalışması da mektup biçimindeki edebî tenkit örneklerinden biri olması açısından burada anılmaya değerdir. (Kaplan 1999, 9. Çakır 2005, 400- 403- 404). Ayrıca Nurullah Ataç'ın Okuruma Mektuplar adlı çalışmasının da edebî tartışma mahiyeti taşımasa da deneme edebiyatı alanında önemli bir çalışma olduğunu belirtmek gerekir (Demiray 1974, 93). Bu örneklerin arasına dünya edebiyatından Descartes'in, Gogol'ün, Schiller'in mektuplarını da eklemek mümkündür (Tuncel 1974, 11)

1.2.1. Türk Edebiyatında Mektup Roman:

Türk romanında bir anlatım tekniği olarak mektubun kullanıldığı ilk eser Ahmet Mithat Efendi'nin 1870 yılında yayımladığı romanı Felsefe-i Zenan'dır (Kefeli 2002, 54, Dereli 2010, 23). Yalnız ilk Türk romanı olarak kabul edilen Taaşuk-ı Talat ve Fitnat ile Cezmi'de de mektup türünden eserlerin kurgusunu desteklemek için yararlanıldığı görülür (Çakır 2005, 247-251). Bunun ardından yine Ahmet Mithat Efendi'nin yazarlık yolunda desteklediği Fatma Aliye Hanım'ın 1898 yılında basılan eseri Levayih-i Hayat, beş kadının mektuplaşmalarından oluşmuş bir romandır. Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Fatma Aliye Hanım'ın eseriyle aynı yılda basılan Mutallâka (1898) adlı romanında da mektup tekniği kullanılmıştır. Daha sonra Hüseyin Rahmi Gürpınar mektup tekniğini Sevda Peşinde (Bir Muadele-i Sevda-1899) romanında bir kez daha denemiştir. Emine Seniye Hanım'ın Bîkes (1898), Nigar Hanım'ın Safâhat-i Kalb (1899), Halide Edip Adıvar'ın Handan, Halide Nusret Zorlutuna'nın Sisli Geceler (1922) ve Beyaz Selvi (1945), Reşat Nuri Güntekin'in Bir Kadın Düşmanı (1927), Güzide Sabri Aygün'ün Hicran Gecesi (1930), Şükûfe Nihal Başar'ın Çöl Güneşi (1933), Burhan Cahit Morkaya'nın Nişanlılar (1937), Cengiz Dağcı'nın Anneme Mektuplar (1988), Leyla Erbil'in Mektup Aşkları (1988) ve Oya Baydar'ın Kedi Mektupları (1992) Türk romanında mektup tekniğinin kullanıldığı başlıca romanlardır (Dereli 2010, vii. Kefeli 2002, 53-102). Enis Batur, daha yakın dönemlerde ise Tanpınar'ın Mahur Beste'de, Oğuz Atay'ın Tutunamayanlar'da, Leyla Erbil'in ise Hallaç ve Gece'de mektup anlatım biçimini doğurgan biçimde kullandıklarını ve bu yolla eserlerini zenginleştirdiklerini belirtir. Ferit Edgü ise "O" adlı romanının "Ayışığında Yazılan Bir Mektup" başlıklı bölümünde bu teknikten yararlanmışır (Batur 1989, 3-4).

Hikâye alanında ise Tanzimat döneminden başlanarak çeşitli örnekler ortaya konmuştur. Roman alanında olduğu gibi mektup hikâye alanında da öncülüğü Ahmet Mithat Efendi yapmıştır. Ahmet Mithat Efendi'nin İki Hanım Arasında Muhavere, Bafıralı Yanko'nun Hengame-i İftirâk, A. Nâzım'ın Muhâbere, Abidin Paşazâde Rasih'in Üç Mektup, Halid Ziya Uşaklıgil'in Vâlîde

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/4, Fall, 2012

Mektupları-Bir Valide Tarafından, Unutulmuş Mektup, Eski Mektup, Üç Mektup; Safveti Ziya'nın Hanım Mektupları (5 bölüm) ve Kadın Mektubu; Mehmet Rauf'un Teadül, Bir Mevsimin Hikâyesi, Mehtapta, Son Mektup, Son Teselli Bir Kadın Mektubu, İntikam; Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun Çiçekler, Renkler, Saçlar, İki Mektup; Faik Ali'nin Zahir ve Zahir'in İkinci Mektubundan adlı çalışmaları önemlidir (Çakır 2005, 277-315. Kefeli 2002, 103-166). Yine Ömer Seyfeddin'in Bahar ve Kelebekler, Tarih Ezelî Bir Tekerrürdür, Aşk ve Ayak Parmakları, Sivrisinek, Memlekete Mektup, Bir Vasiyetname, Lokanta Esrarı adlı öyküleri mektup tekniğinin kullanıldığı çalışmalardandır. Yine aynı şekilde Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Kadınlık ve Kadınlarımız, Bir Serencam, Millî Savaş Hikâyeleri, Bir Ölünün Mektupları ile Halide Edip Adıvar'ın İmzasız Mektuplar başlıklı öykülerinde de mektup tekniğine başvurulmuştur (Kaplan 1999, 9. Donbay 2011, 98. Kefeli 2002, 103-166). Mektup tekniğini kullanan bir diğer yazar ise Reşat Nuri Güntekin olmuştur. Güntekin, Sönmüş Yıldızlar, Bir Damla Gözyaşı, Yalan, Bir Hâyâl Kırıklığı, Kumandanın Şoförü adlı öykülerinde mektup tekniğinin imkânlarından yararlanmışır (Dereli 2010, 23-48-73. Tekin 2002, 228. Karaca 2004, 26. Kaya 2006, 253. Kefeli 2002, 11. Kaplan 1999, 9). Memduh Şevket Esendal'ın Bir Kadının Mektubu, Sait Faik Abasıyanık'ın Sevgilime Mektuplar: İnsanlığın Haline Doğru, Haldun Taner'in Şeytan Tüyü ve Made İn U.S.A.; Oğuz Atay'ın Bir Mektup, Ne Evet Ne Hayır ve Babama Mektup; İnci Aral'ın Mehmet Kaptan, Ayşe Kilimci'nin İnsan Hep Yeni ve İpek Gelinlik adlı öykü çalışmalarında mektup tekniğinden yararlanıldığı görülür (Kefeli 2002, 103-166).

Kefeli, Türk edebiyatında mektup-roman ve mektup biçiminde düzenlenmiş hikâyelerde başlıca iki tema örgüsünün işlendiğini belirtir:

“1. Sosyal tenkit: Toplumdaki çeşitli sorunların “samimi ve aracısız” bir ifade aracı olan mektup ile dile getirilmesi.

2. Kadın ile ilgili temalar: Aşk kavramı ve değişik tanımları, kadın erkek ilişkileri, toplumda kadın, evlilik, evlilikte uyumsuzluk, ihanet, kendini anlatma-açıklama ihtiyacı” (2002, 169).

Kefeli, ayrıca Türk edebiyatında mektup romanlarda ve mektup tekniği ile yazılmış hikâyelerde mektubun bir anlatım tekniği olarak üstlendiği görevleri iletişim-dışa açılma aracı- iç monolog, gerçeğin farklı görünümelerini ortaya koyan bir araç, eğitici araç biçiminde sıralamıştır (2002, 169).

2. Mektup Roman Türünün Özellikleri:

Geniş açıdan konuya bakıldığında aslında ilkel ya da gelişmiş düzeyde her sanatsal üretim bir metindir, bir mektuptur. Çünkü her metin okuruna/muhatabına ulaşmak üzere yazılmıştır. Bu açıdan her kitabı, yazılı her ürünü mektup olarak görmek de mümkündür. Ataç'ın Okuruma Mektuplar adlı çalışmasının Giriş bölümünde bu durum şöyle açıklanmaktadır: “ Bir kere her yazı mektuptur. Şiir, hikâye olsun, deneme, eleştiri olsun, hepsi birer mektuptur. Bunu söylerken mektup sözünün Arapça'da yazılmış demek olduğunu düşünüp cinasa özendiğimi sanmayın, cinastan büsbütün kaçınmam ama şimdi sırası değil. Her yazı bir mektup olduğu gibi her resim, her ezgi, her yapı da birer mektuptur. Düşünen, duyan bir kimseden, düşünen, duyan başka kimselere haber, selâm iletecek bir mektup. Birçok kimselere yahut bir tek kimseye beğenilmeyen bir eser, gönderilen bir kimsenin eline geçmemiş bir mektuptur. Onu da anlayacak, sevecek bir kimse elbette vardır, ancak ikisi birbirleriyle karşılaşmamışlardır” (Ataç 2007, 9). Tanrıtanır ise türün yaygınlaşma nedenlerini şöyle açıklamaktadır: “Mektup tarzı romanlar, okuryazarlık oranının zirvede olduğu bir dönemde edebiyata girdi ve bu romanlar okuryazar halkın sıradan deneyimleri

betimleyen yapıtlara duyduğu gereksinimi karşıladı. Aynı zamanda hızla değişen toplumda ahlakî rehberlik görevini üstlendi” (2010, 21-22).

Ancak mektup türünün de kendine özgü bir yapısı ve nitelikleri vardır. Mektubun en temel özelliği, kişisel ve mahrem olmasıdır. Mektuplar genellikle iki kişi arasındaki sırların, duygu ve düşüncelerin aktarıldığı metinlerdir. Aslında mektupların roman içerisinde çoğu kez bir entrika unsuru ve çözümleyici bir şifre gibi işlev görmesinde bu özellik yatmaktadır. Sırlar çoğu kez bir mektup yoluyla ifşâ edilmektedir. Zaten mektubun tarihi ile bireyselleşme tarihi arasında da sıkı bağ vardır. Bu kişisellik ve mahremiyet mektubu aynı zamanda içten, doğal ve yalın bir anlatıma da sürükler. Gerçi bunun tam tersi, merakını anlatmaktan daha çok üslûp kaygısıyla kaleme alınmış mektuplara rastlamak da mümkündür (Tekin 2002, 224. Kara 2006, 248). Mektuplar gerçeğe dayalı, kurmaca olmayan ürünlerdir. Kara da mektubun artçıl yani yaşanmışlıklar üzerine yazılan bir tür olduğunu belirtir. Bu nedenle mektup yapısı gereği romanı durağanlaştırmakta ve yavaşlatmaktadır. Çünkü mektuplarda olaylardan çok durumlar ele alınmaktadır (Kara 2006, 253). Ancak bir süre sonra mektubun sağladığı çoğulcu bakış ile bu durağanlığın kırılması da mümkündür.

Mektup romanın bünyesine dahil olduğunda roman yazarına çeşitli olanaklar tanır. Öncelikle roman olay ağırlıklı olmaktan çıkar ve durum ağırlıklı bir yapı kazanır. Bunun dışında roman anonim yapıdan uzaklaşarak birey odaklı hâle gelir. Zira mektuplar birinci tekil kişi ağzından nakledilen metinlerdir. Ayrıca mektuplar kahramanların duygu dünyalarını bir aracı kullanmaksızın doğrudan anlatmalarını kolaylaştırır. Bu yönüyle de mektuplar romana canlılık kazandırır. Birden çok kahramanın ağzından yazılan mektuplar farklı bakış açılarının ve anlatıcıların metne dâhil edilmesini sağlar. Böylece roman hareketlilik kazanır. Bu çoğul bakış açısı okur açısından da yararlıdır. Okur bir olayın farklı kahramanlar ağzından anlatılan değişik boyutlarını görebilir (Tekin 2002, 225-226).

Mektup-romanın bir diğer özelliği ise artık romancının anlatıcı konumundan çıkmasıdır. Romancı susar, kahramanları konuşur. “Romancı artık bir kompozitör görevini üstlenmiştir. Artık bir anlatıcı ve yazar olmayan romancı eserinin efendisidir. Onun elinde adeta bir mektup oyunu vardır” (Kefeli 2002, 35)¹. Mektubun bir başka önemli özelliği ise sınırlayıcı etkilerden uzak, özgür bir tür olmasıdır. Böylece mektupta yazar istediği konuyu ele almakta ve onu istediği biçimle anlatmakta serbesttir (Binyazar 1979, 3). Batur’a göre de mektup türü yazar ile anlatıcı arasındaki ilişkiye çok anlamlılık kazandıran ve onlara anlatıda birçok imkân sunan bir anlatım yoludur (Batur 1989, 2).

Mektup türü hatıra, günlük, otobiyografi gibi türlerle bağlantı içerisindedir. Zaten Güzide Sabri Aygün, Fatma Aliye Hanım gibi yazarlar Ölmüş Bir Kadının Evrak-ı Metrukesi, Levayih-i Hayat gibi romanlarında mektubun yanı sıra günlük ve anı defterlerinden de yararlanmışlardır. Ancak mektubun bu türlerden önemli bir farkı vardır. Mektuplar her ne kadar birinci tekil şahıs ağzından anlatıma sahipse de her zaman bir başka muhataba yazılırlar. Mektup her zaman bir başkasının okuması için yazılmıştır. Ancak günlük, hatıra defteri gibi türleri ise çoğu zaman yazan kişi kendisi için yazar. Bu yazıların bir muhatabı yoktur ya da muhatap yine yazanın kendisidir. Günlükte, anıda yazan kendini orta koyar, mektupta ise kendini ortaya koyma amacı olsa bile bu istek muhataba bildirilmek zorundadır (Dereli 2010, 9). Mert de iki örnek üzerinden konuya açıklık getirmektedir. Tanpınar’ın Antalyalı Bir Genç Kıza Mektup’unun gerçek bir muhatabı olup olmadığı tartışmalıdır. Nurullah Ataç ise Okuruma Mektuplar adlı kitabını okurlarına, ancak her

¹ Kefeli mektup romanın iki biçimi olduğundan söz eder: 1. Mektup-romanda tek seslilik, 2. Mektup-romanda çok seslilik. Bu türde birden çok bakışı olduğundan roman kurgusu daha karmaşık bir yapıya sahiptir. Özellikle mektuplar kronolojik bir sıra ile verilmemişse durum biraz daha karmaşık olabilir (Kefeli 2002, 35).

birine ayrı ayrı yazdığını belirtir. Kısacası ister gerçek, ister hayalî ne olursa olsun her mektubun bir muhatabı olmak zorundadır (Mert 2006, 133. Ataç 2007, 10).

Mektuplar ve günlükler zaman zaman birbirlerine çok yakın iki tür gibi algılanabilmektedir. Bir metnin mektup mu yoksa günlük mü olduğu konusunda çelişkiye düşülebilir. Bu türlerin “en birleştirici özellikleri yayımlanmak üzere yazılmamış olmalarıdır. Dolayısıyla en samimi duyguları, hatta ferdi itirafları içlerinde taşırlar. Bu üç türden yine de en kontrollü olanı kuşkusuz mektuplardır. Çünkü mektuplar diğerlerine göre daha fazla bir başkasının hiç olmazsa ikinci kişinin önüne çıkma ihtimaline sahiptirler. Buna rağmen vazgeçilmez özellikleri, şahsi izlenim ve birikimlerdir. Aslında açıkça modern anlatının yapı taşlarından biri olarak kullanılan ‘iç monolog’un insan hayatındaki en tabii hâlidir” (Argunşah 2006, 225).

Bazı romanlarda mektuplar bir hayalete ya da sadece bir posta kutusuna yazılmaktadır. “Bu noktada mektup-roman gizlenmiş bir günlüktür artık. Sadece görünüşte mektup-roman olan tür yavaş yavaş zayıflayarak, başka türlerle birleşerek bir değişim geçirir. Ortaya çıkan yeni model üzerinde kurulan eserler arasında ise Mme de Charrière, Mme de Krudener ve Mme de Souza’nın romanları Senancour’un Oberman adlı eseri Nodier’in Adèle ve Foscolo’nun *Ultime Lettere di Jacobo Ortis* isimli eserleri ilk akla gelenlerdir” (Kefeli 2002, 34).

Janet Gurkin Altman *Epistolarity: Approaches to a Form* adlı çalışmasında, mektup-romanın biçim özelliklerini altı temel başlık altında toplar. Mektup-romanın özelliklerinden ilki, mektubun “arabulucu” olma özelliğidir. Bu özelliğe göre, mektup iki kişi arasındaki mesafeyi kapatır ya da bu kişilerin aralarına mesafe koyar. Mektup, duruma göre bir “köprü” gibi mektup yazarlarını buluşturur ya da bir “duvar” gibi mektup yazarları arasındaki engelleri gösterir. Böylece kavuşmaya işaret edebildiği gibi ayrılıkların, iletişimsizliklerin de yansıtıldığı alanlar olabilir. İkinci özellik ise sevgililer ya da sırdaşlar arasında yazılmasıdır. Bu durumda mektup ya bir sırdaş/sevgiliye yazılan kişilerin iç dünyalarının tüm şeffaflığıyla yansıtıldığı bir ayna ya da gerçek duyguların saklandığı bir maske hatta bir silah olarak kullanılabilir. Üçüncü özellik ise mektubun şimdi odaklı olmasıdır. Ancak burada da bir zıtlık bulunur. Mektup yazarı sürekli olarak şimdide yazsa da yakın geçmişte ne yaptığını ya da yakın gelecekte ne yapacağını anlatır. Dolayısıyla, aslında geçmişle gelecek arasında gidip gelir. Dördüncü özellik, mektupların kapanışlıdır. Bu özellik, mektup-romanın iki şekilde bitebileceğini gösterir. Bunlardan ilki, mektupların yazılmasının bir anlamı kalmadığı bir olayın gerçekleşmesidir. Örneğin, mektup yazarlarından biri ölebilir ya da sevgililerden biri gittiği yerden geri döner. Diğer yandan, mektuplar esrarengiz bir biçimde ve aniden kesilebilir. Böylece mektup-roman açık uçlu bir sonla biter. Böyle mektup romanlarda önemli olan hikâyenin sonu değil, mektupların içeriğidir. Beşinci özellik ise mektup-romanda bütünlüktür. Mektup, mektup-romanın hem bir parçasıdır hem de mektup-romanın bütünüdür. Şöyle ki, mektup-romanda mektup, anlatının hem bağımsız bir parçası gibi durur hem de ayrılmaz bir parçasıdır. Böylece mektupların sıralanışı ve bir arada bulunmasının bir anlamı olması gibi bu mektupların ayrı ayrı da anlamları bulunur. Dolayısıyla, mektubun bu yapısı, onu parçalı kıldığı gibi, zıtlıklardan oluşan bir anlatıya uygun hâle getirir. Diğer yandan, parçaların tutarlı bir bütün oluşturmasına da imkân verir. Altıncı ve son özellik ise anlatıcı ve muhatabın konumudur. Mektup-romanda yazma ve okuma eylemleri bir arada ya da art arda ilerler. Bazen bir mektubun içinde önceki mektuptan parçalar aktarılır, bazen de anlatıcı ve muhatap peş peşe birbirlerine cevaplar yazarlar. Bu anlamda mektup, özel ve kamusal olanı içinde barındırır. Mektup, temelde mahremiyet ve samimiyet içerir. Ancak bu samimiyet dolu duygu ve düşünceler başka biri için başka birine, diğer bir deyişle bir muhataba yazılır. Aynı zamanda mektup-roman basıldığında ya da herhangi bir şekilde bir başkasının eline geçtiğinde mektuplar, muhatabının dışında bir okur kitlesine sahip olur. Böylece mektupta özel olanla kamusal olan iç içe geçer.

Turkish Studies

Bu özelliklerden anlatıcı ile muhatabın konumu, mektup-romanı diğer birinci tekil şahıs anlatılardan ayıran temel özelliktir. Üstelik mektup-romanın olay örgüsünün neredeyse tamamının mektuplarla sağlanması, dolayısıyla yazarın anlatıcı konumu taşımaması, üçüncü tekil şahıs anlatıcının ise ya hiç bulunmaması ya da mektup-yazarları üzerinde bir otoriteye sahip olmaması mektup-romanda mektup yazarlarının anlatıcı görevi üstlenmesine yol açar (Altman 1982, Aktaran: Dereli 2010, 3-5).

Adnan Binyazar mektup türünü sınıflamadaki güçlükten şöyle söz eder: “Dünya yazınlarında mektup türü ilginç özellikler gösteriyor. Mektup, gereksinmeye göre, bilimin, felsefenin, eleştirinin, denemenin, yerini tutuyor. Uluslararası nota niteliğinde, protesto üslûbunda mektuplar da var. Bu yönleriyle, kişilerarası iletişim sağladığı sanılan bu tür, gerçekte bir tür karmaşası olarak çıkıyor karşımıza” (1979, 3). Mektupların tahkiyeli metinlerde yer alma biçimlerine göre de çeşitli teknik sınıflamalar yapmak mümkündür. Örneğin, Ömer Çakır (2005) doktora tezinde “Hikâye ve Romanda Mektup Anlatım Tekniği” başlığı altında şöyle bir sınıflamaya yer vermiştir:

a. Tek Seslilik veya Çok Seslilik Açısından: Tek Sesli Mektup Hikâye veya Roman, Çok Sesli Mektup Hikâye Roman.

b. Mektubun Hikâye veya Romadaki Yeri Hakkında: Tamamı Mektuplardan Oluşan Mektup Hikâye veya Roman, Mektubun Kurguda Belirleyici Bir Rol Oynadığı Mektup Hikâye veya Roman.

c. Mektubun İşlevi Açısından Mektup Hikâye veya Roman: Gerçeği Değiştiren Mektup, Gerçeğin Değişimini Anlatan Mektup, Gerçeği Aktaran Mektup.

ç. Yazarın Konumu Açısından Mektup Anlatım Tekniği: Müellifin İstinsah Ettiği Mektup, Müellifin Bizzat Kaleme Aldığını Belirttiği Mektup, Yazarın Tanıttığı Mektup, Yazarın Bulduğu Mektup, Müellifin Yayımladığı Mektup.

d. Yazarın Cinsiyeti Açısından Mektup Hikâye veya Roman: 1. Müellifin Cinsiyeti Açısından 2. Mektup Yazanın (Kahramanın) Cinsiyeti Açısından: a. Kadın Mektupları, b. Erkek Mektupları.

3. Mektup Roman-Kadın Yazar İlişkisi:

Mektubun en temel özellikleri mahrem bir iletişimi taşıması, ki çoğunlukla mektuplar bir kişiden diğerine yazılırlar, samimi ve kişisel olmasıdır. Mektubun bu özellikleri kadınların ve kadın yazarların onu bir iletişim ve anlatım aracı olarak sıkça kullanmalarına vesile olmuştur. Zira kadının toplumdaki alanı da oldukça mahremdir. Bu alanda var olmaya çalışan kadın, çoğu zaman kişisel dünyasını samimi bir dille ve mektup aracılığıyla dış dünyaya açmıştır. Mektup kadın yazarların dünyasında bir uzantı olarak edebî çalışmalarında da yer almıştır. Argunşah bu durumu kadının ister yazar isterse başka bir meslekte olsun temelde mahrem alana konuşlandırılmasından kaynaklandığını belirtmektedir. Argunşah’a göre yıllar boyunca mahrem bir dünyanın elemanı olan kadın, yazarken de kendini gizlemek zorunda hissetmekte ve kurguda buna olanak tanıyan mektup, hatıra defteri, günlük gibi gizli materyallerden sıkça yararlanmaktadır (2006, 226). Bu kadın yazar için bir tür sığınma durumudur. Mektup türü samimiyeti nedeniyle kadınca ve kadına özgü anlatım yollarından biridir (Kaya 2006, 253. Kefeli 2002, 46-47).

Yine Argunşah, kadınların çoğu kez mektupları bir haberi iletme için ve cevaplanılmasını bekleyerek yazmadıklarını, mektup yazmanın kadın için bir nevi terapi olduğunu, kadınların zaman zaman sadece yazmak için, kendilerine bir pencere açmak için yazdıklarını belirtir: “Bir anlamda ‘iç konuşma’ başka bir söyleyişle kadının kendine, içinde geleneksel kadından doğan boşluğa yazdığı bir mektuptur bu” (Argunşah 2006, 227). Dereli de

benzer bir noktaya değinerek kadın yazarların bu türü tercih etmelerini birinci tekil şahıs ağzından anlatım imkânına kavuşmalarına bağlayarak benzer bir tespitte bulunur: “Mektup romanın kadınlar açısından en önemli özelliği, kadınlara hem ana karakter hem de anlatıcı olarak yer verilmesidir. Böylece, bu türün kadınlar tarafından tercih edilmesinin ardında başlangıçta türün öznel olması, duygusallığa yatkın olması ve ev, aile gibi gündelik hayatın kapalı kalmış kısımlarının anlatılabilmesi yatar” (Dereli 2010, 11-13).

Kefeli de Türk edebiyatında mektubun bir anlatı tekniği olarak kullanıldığı eserlerde kadın yazar ağırlığının daha fazla olduğunu belirtir. Özellikle batı ile karşılaştırıldığında bu durum daha net ortaya çıkmaktadır. “Batı edebiyatındaki gelişmesi kıyaslandığında, Türk roman hassasiyeti ile geliştirilen ve kadın yazarlarımız tarafından daha sık kullanılan bir türdür. Oysa batı edebiyatında bu teknik ile yazılmış zirve eserler Jacobo Orhis, Richardson, Laclos, Balzac gibi erkek yazarlar tarafından kaleme alınmıştır” (Kefeli 2002, 46). Ancak Kefeli, mektup romanın değilse bile mektup türünün gelişimine kadın yazarların da katkıda bulduklarını belirtir. Lady Montegu, Madame de Sévigné, Katherine Mansfield’in mektupları kadın dilinin özelliklerini içeren önemli örnekler arasındadır. (Tuncel 1974, 12. Kefeli 2002. 10). Kadın yazarların sadece mektup roman yazmak için değil, teorik konulardaki görüşlerini paylaşmak için de bu türe başvurdukları görülür. Amerikan Edebiyatı’ndan Sarah Grimke, Cinsiyetlerin Eşitliği Üzerine Mektuplar ve Kadının Durumu başlıklı kitabında doğuştan eşit olan kadın ve erkeğin toplumsal kabuller sisteminde nasıl farklı konumlandırıldığını ve bunun nedenlerini sorgular. Bu durum Sarah ve Angelina Grimke kardeşlerin birbirlerine ve kadın hareketi adına başkalarına yazdıkları mektuplarında da sürer. Bu mektuplaşmalar Amerika’da kadın hakları mücadelesinin önemli belgeleri arasında kabul görmüşlerdir (Tanrıtanır 2010, 88-92).

Tanrıtanır da kadınların mektup türüne ilgisini “daha gerçekçi olmak için”, “daha itirafçı olmak için”, “yazar kimliğini açıkça kullanmak için”, “dil açısından rahatlık sağladığı için” madde başlıkları altında değerlendirmiştir. Ayrıca Tanrıtanır kadınların duygusallık, mektup türünün samimiyeti, yargılanma, utanma, korku olmadan bir şeyleri anlatabilme fırsatı bulmalarından, iletişim ihtiyacından ve mektubu bir güç sembolü olarak görmelerinden dolayı bu türün sadık kullanıcılarından olduklarını belirtmiştir (2010: 121-133).

Mektup türünün kullanıldığı ilk romanlardan biri de Güzide Sabri’nin “Ölmüş Bir Kadının Evrak-ı Metrukesi”dir. Roman bir kadının mektuplarının ve günlüklerinin bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur. Argunşah bu durumu yazarın kimliğini saklama isteğine ve isminin bu alanda duyulmasını yasaklayan eşine karşı paravan bir anlatımı seçmesine bağlamaktadır (Karaca, 2004: 10-27, 123-124. Argunşah 2006, 224).

Ayrıca Şahika Karaca Güzide Sabri’nin Ölmüş Bir Kadının Evrak-ı Metrukesi ile yine mektup tekniğinin kullanıldığı Genç Werther’in Acıları romanları arasında bağlantı olduğunu belirterek ilginç bir noktaya temas etmiştir. Karaca her iki roman arasında olaylar ve kurgusal yapı arasındaki bağlantıları belirttikten sonra iki roman arasında “açıkça bir metinlerarası bağlantıdan söz etmek mümkündür”, diyerek bu durumun şaşırtıcı olmadığını, zaten yazarın da bu etkilenmeyi kabul ettiğini aktarmıştır (Karaca 2004, 28-30). Güzide Sabri Aygün yazdığı tüm romanlarda mektup tekniğinden yararlanmıştır. Aygün’ün romanlarında mektupların olayların gelişiminde ve çözümünde anahtar bir görev üstlendiği ve entrika noktalarının çoğu kez mektuplar aracılığıyla oluşturulduğu görülür. Aygün ilk romanı Münevver (1899)’den başlayarak, Ölmüş Bir Kadının Evrak-ı Metrukesi (1905), Yaban Gülü (1920), Nedret (1922), Hüsrân (1928), Hicran Gecesi (1937), Necla (1941) ve Mazinin Sesi (1944) adlı eserlerinde mektubun olanaklarından yararlanmıştır (Karaca 2004, 135,151,167,178,194,205).

Turkish Studies

Fatma Aliye Hanım'ın yarım kalan romanı *Levayih-i Hayat* da (1898) beş kadının mektuplaşmalarından oluşmaktadır. Romanın temel konusu evlilik kurumudur. İki evli, iki bekâr kadının gözünden "Mutlu evlilik var mıdır?" sorusu cevaplanmaya çalışılmaktadır. Romanın arka plânında ise Türk kadının kamusal alana çıkışı ele alınmaktadır. (Dereli 2010, 24-25). Fatma Aliye'nin de romanında mektup tekniğini seçmesi tesadüf olmasa gerektir. (Argunşah 2006, 225). Bir başka mektup türünün kullanıldığı eser ise Şükufe Nihal'in *Çöl Güneşi* adlı romanıdır. Bu kez mektuplaşmalar iki kadın arasındadır (Argunşah 2006, 227). Bu eserde de yine evlilik sorunlarının iki kadının dertleşmeleri, itirafları bağlamında ele alındığı görülür (Dereli 2010, 70). Halide Edip Adıvar'ın *Handan* romanı ise yine evlilik ve aşk konusu etrafında şekillenen bir romandır. Ancak bu kez mektuplaşmaların tarafı olarak erkek kahramanlara da yer verildiği görülür (Dereli 2010, 47).

Mektup roman türünde yazan kadın yazarlar elbette bu isimlerle sınırlı değildir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Halide Nusret Zorlutuna'nın da *Sisli Geceler* (1925) ve Beyaz Selvi (1945) adlı romanlarında mektuba yer verdiği görülür. Ancak anılan her iki romanda kullanılan mektuplar konunun gelişiminde kullanılan birer araçtır. Bu nedenle her iki çalışmayı da mektup-roman olarak değerlendirmek mümkün değildir. Yine Emine Semiye Hanım'ın *Bikes* (1897-1898) adlı romanında da mektuba yer verildiği ancak çalışmanın bir mektup roman bütünlüğünde olmadığı bilinmektedir (Dereli 2010, viii). Çakır ise kadın edebiyatının oluşumunda mektup roman biçimindeki tercüme romanların dilimize aktarılmasının doğrudan etkisi olduğunu belirtir (Çakır 2005, 247). Çakır'a göre Ali Kemal'in Marcel Prévost'tan "Kadın Mektupları" adıyla çevirdiği eser dönemin kadın yazarları üzerinde oldukça etkili olmuştur: " Söz konusu eserin açtığı çığırın gidilerek yazılan telif "kadın mektupları/mektup hikâyeler, mektup romanlar" birbirini izleyecektir. Safvet-i Ziya'nın *Kadın Mektupları*, Emine Semiye'nin *Bikes*'i, Nigâr Binti Osman'ın *Safhat-i Kalb*'i, Fatma Aliye'nin *Levayah-ı Hayat*'ı bunlardan sadece birkaçıdır" (2005, 255).

4. Türk Edebiyatından İki Mektup Roman Örneği:

4.1. Mektup Aşkları-Leyla Erbil:

Leyla Erbil'in ilk basımı 1988 yılında yapılan *Mektup Aşkları* adlı romanı 87 adet mektubun bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur². Mektupların hepsi romanın ana kahramanı olan Jale'ye yazılmışlardır. Bu mektupların 34'ünü Ahmet, 16'sını İhsan, 14'ünü Zeki, 14'ünü Ferhunde, 13'ünü Sacide, 5'ini Reha, 2'sini Jale ve 1'ini de Zeki'nin babası Abdullah Bey göndermiştir. Mektupların dağılımı ve mektup anlatıcıları aşağıdaki tabloda şöyle gösterilmiştir:

² Ersan Özen, "Leyla Erbil'in Eserleri Üzerinde İnceleme" başlıklı yüksek lisans tezinde eserdeki mektup sayısının 86 olduğunu belirtmekte ve dağılımı şu şekilde vermektedir: "Bu mektupların 31 tanesi Ahmet'ten Jale'ye, 12 tanesi Sacide'den Jale'ye, 12 tanesi Ferhunde'den Jale'ye, 12 tanesi İhsan'dan Jale'ye, 11 tanesi Zeki'den Jale'ye, 1 tanesi Zeki'nin babasından Jale'ye, 2 tanesi Jale'den Sacide'ye (Özen 2006, 30-31). Kefeli ise *Anlatım Tekniği Olarak Mektup* adlı çalışmasında toplam mektup sayısını 87 olarak belirtmiştir (2002, 101).

Gönderilen Mektup Sayısı	Mektubu Gönderen Kişi
34	Ahmet
16	İhsan
14	Zeki
14	Ferhunde
13	Sacide
5	Reha
2	Jale
1	Abdullah Bey
87	Toplam

1. Tablo: Mektup Aşkları romanında mektupların mektup anlatıcılarına göre dağılımı

Romandaki mektuplar yazan kişilere göre değişen farklı yazı karakterleri ile yazılmıştır. Örneğin Ahmet'ten gelen mektuplar daktilo ile yazılmışlardır. Mektuplarda tarihler bulunmama ile birlikte, mektupların kronolojik sıraya göre dizildikleri görölmektedir. Mektupta birden çok mektup anlatıcısı bulunmasına karşın her mektubun kendi içinde monofonik yani tek sesli bir özellik taşıdığı görülür. Çünkü muhatabın- ki Mektup Aşkları romanında muhatabın Jale olduğu görölmektedir- cevaben yazdığı mektuplara romanda yer verilmemiştir. Ancak bazı mektupların içindeki ifadelerden mektubun Jale'nin yazdığı mektuba karşılık vermek için düzenlendiği belirtilmiştir. Ahmet'ten Jale'ye yazılan üçüncü mektup, Ferhunde'den Jale'ye yazılan dördüncü mektup, Ahmet'ten Jale'ye yazılan yedinci mektup, Ahmet'ten Jale'ye yazılan on ikinci mektup, Ferhunde'den Jale'ye yazılan otuz üçüncü mektup, Ferhunde'den Jale'ye yazılan elli altıncı mektupta bu mektupların Jale'nin mektubuna cevaben yazıldığı belirtilmektedir. Eserin sonunda Jale'nin de Sacide'ye yazdığı iki mektuba yer verilmektedir. Bu durum mektupların muhatabı olan Jale'nin de duygularına yer verilmesi yoluyla okurun metni anlamlandırmasını kolaylaştırmaktadır.

Romandaki mektuplar içerisinde Zeki'ye ait olanlar, diğerlerinden hem biçim hem de içerik açısından ayrılmaktadırlar. Zeki'nin mektupları felsefi bir söylem taşıyan ve şiirsel bir dille kaleme alınmış mektuplardandır. Mektuplarda Zeki sürekli olarak yaşamın anlamını sorgulamakta ve her mektubun sonunda varoluşsal aforizmalara yer vermektedir. Zeki'nin mektuplarında yaşamın düşünsel ağırlığı ve ölümü arzulanı sıkça dile getirilmiştir. (39. mektup, Erbil 2010, 101-103) Örneğin, “Okullar bir tımarhane, ev bir cehennemdir.”, “Tanrı İnsanın Riyasıdır”, “İnsan Tanrının Riyasıdır.”, “Riya İnsanın Tanrısıdır.”, “Riya Tanrının İnsanıdır.”, “Tek Tanrı vardır, o da ölümdür.” gibi aforizmalarda Zeki'nin depresif ruh hâlini aşama aşama izlemek mümkündür. Biçimsel açıdan ise Zeki'nin mektuplarının büyük harflerle ve şiir formunda yazıldığı görülür. Örneğin Zeki Jale'ye yazdığı on birinci mektubunu “Tek Tanrı vardır, o da ölümdür” dizesinin yedi kez tekrarıyla, on ikinci mektubunu ise “Tanrıyı Ölerek Öldürebilirsin” dizesinin yedi kez tekrarıyla oluşturduğu şiirsel bir metin biçiminde yazmıştır (Erbil 2010, 136). Zeki'nin 1. (sıralamada 14. mektup – Erbil 2010, 35), 2. (sıralamada 20. mektup - Erbil 2010, 49) ve 5. (sıralamada 40. mektup - Erbil 2010, 101) mektupları mektubun biçimsel özelliklerini taşımakta, diğer mektupları ise daha çok şiir formuna yaklaşmaktadır. Zeki'nin 7. (sıralamada 43. mektup – Erbil 2010, 110) mektubundan itibaren tek dizelik metinler hâlinde mektuplar yazdığı görölmektedir.

Abdullah Efendi'nin “Tecal” hitabıyla başlayan tek mektubunda dinî bir söylem dili kullandığı görülür. Abdullah Efendi, oğlu Zeki'nin mutsuzluğunun ve hastalığının sorumlusu olarak gördüğu Jale'yi oğlundan uzakta tutmak istemekte ve Jale'nin İslâmiyet'in esaslarına uygun yaşamadığını dile getirmektedir. Abdullah Efendi mektubunda “Hakka değil taptığın/evhama dayandın/eğer yandın ise/sârih hakkın idi ki yandın” dizelerine yer vermiş ve “Müslümanlık ilahi

Turkish Studies

bir imtiyazdır.” ile “İlahi hikmet bilinmezdir.” cümlesini üçer kez yineleyerek Jale’ye dinî iletiler sunmaya çalışmıştır (Erbil 2010, 88-89).

Jale’ye en çok mektup gönderen kişi askerlik görevi nedeniyle İzmir’de bulunan Ahmet olmuştur. Ahmet’in mektup sayısı çok olmasına karşın mektuplarında sürekli aynı içeriği tekrarladığı görülür. Buna göre Ahmet mektuplarında Jale’den uzakta olmanın üzüntüsünü, ona duyduğu büyük aşkı, Jale’nin kendisine karşı olan duygularından emin olamamasını ve İzmir’deki gündelik yaşamını dile getirmektedir. Bu mektuplarda dikkat çeken bir başka yön ise Ahmet’in müzik sevgisidir. Bu nedenle Ahmet mektuplarında bir piyanosunun bulunmamasından duyduğu üzüntüyü de dile getirmektedir. Aynı zamanda bu mektuplarda Jale’ye daha önceden yapılmış olan evlilik teklifinin birkaç kez yinelendiği görülür. Nihayet Ahmet elli sekizinci mektupta (Erbil 2010, 137-138) Jale’nin evlenme teklifini kabul etmesinden duyduğu mutluluğu anlatmaktadır. Ahmet’in mektupları daktilo yazısı ile kaleme alınmış ve tarihsiz olarak muhatabına ulaştırılmıştır. Ahmet bazı mektuplarını ise “Dilsiz Mee” rumuzuyla imzalamıştır (16., 28., 34., 37. ve 41. mektup). Mektuplarda zaman zaman toplumsal olaylara ve Jale’nin siyasal düşüncelerine yönelik göndermelere de yer verilmektedir: “Sen istediğin kadar inkâr et, dünyadan ve insanlardan çok şey bekliyorsun. Bu düzen biz istedik diye değişmez ki sevgili kızım, öyle olsa ne kolay olurdu devrimler!...” (Erbil 2010, 21)

İhsan tarafından Jale’ye on altı mektup yazılmıştır. İhsan Jale’nin annesiyle birlikte yolculuk ettiği geminin kaptanıdır. Bu mektuplarda genel olarak İhsan’ın Jale’ye duyduğu sevgiden ve bağlılıktan söz edilmektedir. İlk mektuplarda İhsan Jale’den görüşme talebinde bulunmakta, bu görüşmeler sonucunda ise Jale’ye evlilik teklif etmektedir (18. mektup – Erbil 2010, 45-46). 25. mektuptan itibaren İhsan’ın Jale’yle olan iletişiminin koptuğu görülür (Erbil 2010, 62). Bundan sonraki mektupta İhsan Jale’den haber alamadığı için endişelendiğini belirtmektedir. (29. mektup – Erbil 2010, 70). İhsan’dan Jale’ye yazılan son mektupta ise İhsan ile Jale’nin ayrıldıkları haber verilmekte ve İhsan’ın Jale’ye olan kırgınlığı ve ayrılıklarının nedenini belirleme çabaları aktarılmaktadır (32. mektup – Erbil 2010, 75-78). İhsan mektuplarında geleneksel bir söylem dili kullanmaktadır. Zaten son mektuptaki ifadelerden ayrılık nedeni olarak Jale ile İhsan arasındaki siyasî düşünce ayrılıklarının ve hayata bakış açılarındaki farklılıkların etkili olduğu belirtilmektedir: “Dünyanın adaletli bir biçimde idare edilmesine kadar aşkımızı bekletmek mi gerekecekti? Siyaset bin kere değişebilir biz yaşarken; bakarsın yarın bu iki düşman dost olur, o zaman bize yazık olmaz mı Jalem?” (Erbil 2010, 77).

Reha’nın mektupları da aşk içeriklidir. Reha’nın mektupları Jale’nin evliliğinin ardından kaleme alınmışlardır. Bu mektuplarda Reha’nın kendisi, Jale ve yaşamı konusundaki çözümleneleri yer almaktadır. Mektupların genelinde olduğu gibi Reha’nın mektuplarında da içerisinde bulunan ortamların samimiyetsizliğinden, verimsizliğinden ve amaçsızlığından duyulan rahatsızlıklar dile getirilmektedir. Ferhunde ve Zeki’nin mektuplarında olduğu gibi Reha’nın mektuplarının da edebî açıdan güçlü olduğu görülmektedir. Mektuplarda Reha, Jale ile ayrılık nedenlerini sorgulamakta ve en güçlü neden olarak ortak arkadaşlarını görmektedir.

Ahmet, İhsan ve Zeki’nin Jale’ye yazdıkları mektupların aşk mektubu karakteri taşıdığı görülür. Her üç kişi de mektuplarında Jale’ye duydukları derin sevgiden ve ona olan bağlılıklarından söz ederler. Bu grup mektuplar arasında Zeki’nin mektuplarının hem içerik hem de biçim açısından farklı olduğu görülür. Zeki mektuplarında sık sık Jale ile geçirdiği güzel günlerden söz etmekte ve diğerlerinden farklı olarak Jale ile dost kalmak istediğinden bahsetmektedir. Ayrıca Zeki’nin mektuplarında diğer iki kişinin mektuplarından farklı olarak çeşitli toplumsal eleştirilere rastlamak da mümkündür (30. Mektup – Erbil 2010, 71-72).

Ferhunde’nin mektupları daha hüznü ve depresif bir ruh hâliyle kaleme alınmışlardır. Bu mektupların ana meselelerini gündelik olaylar, yaşam ve insanlar konusundaki dertleşmeler

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/4, Fall, 2012

oluşturur. Mektuplarda Ferhunde'nin sürekli olarak talihinden şikâyet ettiği görülür. Özellikle ikili ilişkilerinde yaşadığı güven sorunları onu aşk konusunda da karamsar bir yaklaşıma itmiştir. Ancak Ferhunde'nin mektuplarında dönemin güncel olayları hakkındaki yorumlara ve toplumsal endişelere de sıkça rastlanmaktadır. Atlantik Paktı'nın imzalanması, Şah Rıza Pehlevi suikastı gibi önemli politik gelişmeler hakkında mektuplarda değerlendirmeler mevcuttur. Bunun yanı sıra Ferhunde'nin edebiyata ve özellikle de şiire olan merakı mektuplara yansımış ve mektuplarda sıkça Cenap Şahabettin ve Ahmet Haşim'in mısralarına yer verilmiştir. Seçilen dizeler Ferhunde'nin karamsarlığı ile paralellik göstermektedir. Ferhunde'nin mektuplarında sıkça Sacide'ye yönelik eleştirilerde bulunduğu, onu yüzeysel olmakla ve arkadaşlıklarına ihanet etmekle suçladığı görülür. Ferhunde ve Jale arasındaki, mektuplaşmalar daha ziyade Sacide'nin davranışlarının eleştirisi ve ona ait havadislerin yorumlanması biçimindedir.

Sacide'nin mektuplarında sürekli değişen ruh hâlinin izlerini görmek mümkündür. Sacide bu durumu mektubunda şu şekilde anlatmaktadır: “Galiba benim kadar çabuk değişen ve sürekli elde edemediği şeylerin peşinde koşan, her an birbirinin zıddı olan ve sonunda kendini tanıyamaz olan bir insan dünyada mevcut değildir” (Erbil 2010, 38). Mektuplarda sık sık çevresindeki erkeklerden, daha iyi yaşam koşullarına ulaşma isteğinden ve dedikodulardan bahseder. Sacide'nin mektuplarından bugünkü arayış çabalarının ve kararsızlığının temelinde zor geçen çocukluk günlerinin etkisi olduğu anlaşılır. Bu durum onu toplumsal eşitlik/ eşitsizlik konusunda daha duyarlı hâle getirmiştir. Bu durumu şöyle açıklamaktadır: “Yaradılıştan eşit olmayan bir durum var ortada; yasalar, ahlâk, anane neyi değiştirebilir ki!” (Erbil 2010, 142)

Eserde son olarak Jale'nin Sacide'ye yazdığı iki tarihsiz mektuba yer verilmiştir. Jale mektuplarında mutlu evliliğinin birkaç ay içinde nasıl yıkıldığını, Ahmet'in ihanetini ve kendisinin de ona ihanet ettiğini anlatmaktadır. Mektuplarda kısaca temiz bir aşkın olmadığı varsa da mektuplarda kaldığı anlatılmaktadır (Erbil 2010, 223). Jale aşk evliliğinin son hâlini şöyle aktarmaktadır: “Şu mektupların elime geçtiği günden bu yana, her an bir duyguyu ağır, kokuşmuş bir yoğunlukla kapkara katı bir dumanı solurcasına solumaktayım Sacideciğim; bu güneşli salonun orta yerinde kalkması gereken bir cenaze var ya da hızla şişen giderek bütün odayı, evi kaplamakta olan koca bir pıhtı” (Erbil 2010, 228). Jale sadece mektup aşklarının masum ve samimi olduğunu belirtmektedir. Jale bu durumda çözüm yolu olarak sevgisiz yaşamın bir seçenek olup olamayacağını da sorgular: “Nedir asıl sorun diye düşünüyorum. Asıl sorun? Asıl sorun tek başına ayakta durabilmekte, yalnızlığı öğrenebilmekte mi? Asıl sorun sevgisiz yaşayabilmekte mi? Sevgisiz kalıp direnmeyi, sevgisiz kalıp gene de boyun eğmemeyi dilenmemeyi öğrenmekte mi? Asıl öğrenmemiz gereken şey sevgisiz bir yaşam düzeni mi?” (Erbil 2010, 221). Jale hem romanın hem de kendisinin sonuncu mektubunda bir ülkede ahlâklı insan yetişmeden değişimin gerçekleşmeyeceğini vurgular (Erbil 2010, 226). Kefeli Mektup Aşkları'ndaki mektupların işlevini şöyle açıklar: “ Son iki mektup dışında hepsi Jale'ye yazılan mektuplar onun değişik cephelerden görünüşünü, arkadaşlarıyla sürekli olarak paylaştığı düşünceleri gösterir. İkili ilişkilerden çok yorum, söylenti ve dedikodulara dayanır. Bu tavır gençliğin içinde bulunduğu baskılı ortamı okuyucuya iletmekte başarılıdır. Romanda ilgi alanları açıkça belirtilmeyen bu gençler bir bakıma üniversite gençliğinin temsilcileridir (2002, 97).

4.2. Kedi Mektupları - Oya Baydar:

Oya Baydar'ın ilk basımı 1992 yılında yapılmış olan Kedi Mektupları adlı romanı siyasi nedenlerden dolayı yurt dışına göç etmiş bir grup aydının hikâyesini anlatır. 1970 sonrası Avrupa'nın değişik ülkelerine dağılan bu insanların ortak özellikleri kedi sahibi oluşlarıdır. Bu nedenle olay dairesine yine kedi sahibi olan ve siyasal görüşleri nedeniyle sorunlar yaşamış ve Türkiye'de yaşayan bir grup insan daha katılır. Eser kedilerin sahiplerinin içinde buldukları

depresif ruh hâline neden olan sırları bulmak üzere işbirliği yapmalarını ele almaktadır. Bu sayede eserin 1970 sürecindeki iç karışıklardan hareket ederek daha evrensel sorunlara odaklandığı görülür. Bu bir avuç entelektüel, geçmişe dönerek demokrasi, insan hakları, özgürlük gibi kavramlar adına yaptıkları hataları sorgulamaya başlarlar. Böylece eser siyasal bir söylemden ziyade varoluşsal problemlerin çözümlenmeye çalışıldığı daha evrensel bir mesaja doğru evrilir. Bu hesaplaşma süreci sonucunda bu bir avuç insandan kimi ortaya çıkan sonuca dayanamayıp suçluluk duygusuna yenilir ve intihar eder, kimi memleketi hakkındaki umutlarının peşine düşerek geri dönüş kararı alır, kimi yaşamını aynen sürdürmeye çalışır, kimileri ise daha büyük adımlar atarak çocuk sahibi olmak gibi geleceği de kapsayan kararlar verir. Kısacası hesaplaşma her cephede birbirine zıt sonuçlar ortaya çıkarır.

Eserde bu çatışmalar mektuplar sayesinde okura aktarılır. Kediler, sahiplerinin iç dünyalarını güçlü içgüdüleriyle çözümlenmekte ve onların ortak sırlarını çözebilmek için diğer kedilere koku mektupları aracılığıyla bilgi aktarmaktadırlar. Bu aktarım sırasında kedilerin de bir tür iç hesaplaşma yaşadıkları, geçmişteki aşklarını, korkularını kendi cephelerinden aktardıkları görülür. Bu nedenle eserde mektupların iki temel işleve sahip olduğu, kedilerin hem sahiplerinin hem de kendilerinin geçmişlerine ve şimdilerine ayna tutarak bir tür hesaplaşma zemini oluşturdukları anlaşılır. Oya Baydar eserinde mektup anlatıcı olarak neden insanları değil de kedileri seçtiğini şöyle açıklamaktadır: “Yaşamın anlamının yaşamın kendisinden ibaret olduğu hayvanlar dünyasıyla, bununla yetinemeyen, yaşamın anlamını onun içine koydukları inanç, ülkü ve değerlerle ölçen insanların bakışlarını karşılaştırmaya çalıştım” (Andaç, 59, Aktaran: Erol 2009, 80).

Eserde Nina adlı kedinin olayların merkezinde olduğu görülür³. Mektuplaşma sürecini Nina başlatmasa da tecrübesi gereği bilgilerin çözümlenmesinde ve iletişimin sağlanmasında etkili kahraman da odur. Zaten eserdeki toplam on altı mektubun dördünü Nina göndermiş ve böylelikle eserde en çok mektup gönderen kahraman olmuştur. Eserdeki mektup sayıları ve mektuplaşma ağı şu şekildedir:

Mektup Gönderen Kişi	Kirli	Parsifal	Cicim	Kısmet	Safinaz	Gece	Arthur	Yoldaş	Nina	Toplam
Gönderilen Mektup Sayısı	1	1	1	1	1	2	2	3	4	16

2. Tablo: Kedi Mektupları romanında mektupların mektup anlatıcılarına göre dağılımı

³ Oya Baydar, Melek Ulagay ile yaptığı söyleşilerde Almanya’da siyasi mülteci olarak yaşadıkları yıllarda Nina adlı bir kedileri olduğunu ve daha sonra yazacağı Kedi mektupları adlı romanında Nina’yı baş kahraman olarak kurguladığını belirtir (Baydar, Ulagay, 2011, 370-371). Zaten bu eser Berlin Duvarı’nın yıkılmasıyla birlikte gerçeklerle yüzleşen aydınlatın durumunu anlatmaktadır. Bu açıdan eserin otobiyografik özellikler içerdiğini de belirtmek gerekir.

Mektupların Kimden Kime Gönderildiği	ArturYoldaş	Yoldaş Artur	Nina Artur	Nina Gece	Nina Kirli	Nina Kismet	Gece Artur	Gece Kirli	Cicim Gece	Kirli Nina	Parsifal Nina	Kismet Nina	Safinaz Nina	Toplam
Mektup Sayısı	2	3	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	16

3. Tablo: Kedi Mektupları romanındaki mektuplaşma ağı.

Eserde kahramanların kendileriyle ve dönemle hesaplaşmaları kedi mektupları aracılığıyla iletişim ağına aktarılır. Bu okurun da kahramanlardan haber alması için yegane yoldur. Örneğin Yoldaş'ın sahibi ülkesinde öldürülen oğlunun bu yola sürüklenmesindeki asıl nedenin kendisi olduğunu belirtir: “KATİL BENİM! Bunları büyük harflerle, eğri büğrü bir yazıyla yazmış; altını hırsla bir kaçkaç kez çizmiş. Sonra ‘NEDEN, NEDEN bütün bunlar? ben NEDEN buralardayım, NEDEN buralarda çürüyorum? O NEDEN öldü? Milyonlar NEDEN öldü? Bu kitaplar, bu yazılar, insanlığın yüzyılı? Bunca ölü, bunca acı, işkence, bunca insan hayatı, hepsi bir HİÇ için miydi?” (Baydar 2010, 70).

Bu hesaplaşmalar sırasında Yoldaş'ın sahibi geçmişteki mücadelenin anlamsızlığından ve ülkeden kaçmanın yanlışlığından da söz eder: “Kaçacağıma on yıl önce işkencede ya da çocuk gibi vurularak ölseydim, anlamlı, hatta mutlu olacaktı hayatım. Bir şeyler uğruna dövüşmüş ve o uğurda ölmüş olmanın mutluluğu... Şimdi sadece yıkılan kâbeler, yerlerde sürünen bayraklar, parçalanmış heykeller, kararlı kentler var. Uğruna dövüşülecek, ölünecek hiçbir şey kalmadı. Bütün bunların geçeceğini, haklı olduğumuzu, bir gün yepyeni bir dünyanın kurulacağını; bu dünyanın, binlerce yıllık köhnemiş, sömürü düzeninin beylerine, papazlarına kalmayacağını; insanı ezen, küçülten, duygularını, düşüncelerini, yüreğini, yaratıcılığını, dumura uğratan bu dünya düzeninin değişmesi gerektiğini ve de mutlaka değişeceğini söyleyecek ne gücümüz, ne cesaretimiz, ne de sesimiz var” (Baydar 2010, 71).

Dönüş ve dönüşte bulacakları ve bulamayacakları konusunda ise Nina'nın sahibi endişelidir. Bu durum şöyle aktarılır: “En acısı ülke boyu mezarlığa dönüyor olmamız. (...) Geride bıraktıklarımızın kimisi gerçekten ölüp gittiler. Ya mektuplardan ya gazetelerin ölüm ilanlarından öğrendik öldüklerini. Kimileri o kadar değiştiler, o kadar başkalaştılar ki, onlar da öldüler gibi geliyor bana. Sözü ettiğiniz maddi sorunlar, iş gücü, pahalılık, kentlerin yaşanmaz oluşu falan korkutmuyor beni. Korktuğum şey, döneceğimiz yerin ‘hiçbir yer’ olması” (Baydar 2010, 83-84).

Gece'nin sahibi ise tam tersine vatanına döneceği için umutludur ve bu durumu şöyle dile getirir: “Uzun, çok uzun bir perde arasıydı. Neredeyse on yıllık bir ‘intermezzo’. Seyirciler az kaldı sıkılıp terk edeceklerdi bu oyunu. Ama bak, perde yeniden açılıyor. Yeni bir bölüm başlıyor. Artık ne yeni bir oyuna, ne de provaya gücüm var. Hayatı, geldiği gibi, sırf yaşamak için yaşayacağım artık. Yağmurun ıslağını, güneşin sicağını, otların kokusunu, denizin tuzunu duyarak, başka hiçbir şey beklemeden ve istemeden tıpkı senin gibi” (Baydar 2010, 197).

Gece'nin sahibi verdikleri siyasal mücadelenin ne işe yaradığını sorgulamakta, ancak tam bir sonuca ulaşamamaktadır: “Aslında cellat mıyız, kurban mıyız, bilmiyorum. Günahkâr mıyız, aziz miyiz, bilmiyorum.(...). Elli yaşındayım ve bugüne kadar ki tüm hayatım yanlışa adanmış bir

Turkish Studies

hiç oldu. Hiçbiriniz anlatmayın bana artık, aslında ne kadar haklı ne kadar doğru olduğumuzu” (Baydar 2010, 36).

Nina'nın sahibesi bu hesaplaşma sürecinde daha temel bir durumu, insan-yaşam arasındaki varoluşsal bağı sorgular: “Bence insanın trajedisi ‘Nereden geliyorum? Nereye gidiyorum? Hayatın anlamı nedir? Sorularını sorabilen tek yaratık olması. Soruyu hem soruyor hem de mutlak bir yanıt bulamayacağını biliyor. En azından bizler biliyoruz mutlak ve doğru yanıtın olmadığını. Eskiden yanıtı bulduğumuzu sanırdık, daha mutluyduk bu yüzden” (Baydar 2010, 115).

Kedi Mektuplar’ında kedilerin sahiplerinin duygu ve düşünce dünyalarını birer gözlemci olarak aktarmaları mektup roman tekniği açısından daha dolaylı bir anlatımı ortaya koyar. Kahramanların doğrudan kendilerinin anlatıcı olarak konumlandırılmayıp mektup anlatıcısı olarak kedilerin kullanılması yani ikinci bir anlatıcının iletişime atanması, anlatıma boyutluluk kazandırmaktadır. İçgüdüleri güçlü kediler sadece durumu aktarmamakta bu durumun nedenlerini de kendilerince ortaya koymaktadırlar.

5.Sonuç:

Çalışmada Türk ve dünya edebiyatında mektup romanın hem bir anlatım tekniği olarak geçirdiği aşamalar hem de bu teknikle ortaya konulan yazılı ürünler hakkında bütüncül/panoramik bir çerçeve ortaya koymak amaçlanmıştır.

Kedi Mektupları ve Mektup Aşkları romanları birden çok mektup anlatıcısına sahip oldukları için çok sesli mektup romanlardır. Bu durum Çakır’ın da belirttiği gibi romanları tekdüzelikten kurtarmaktadır (2005, 370). Ayrıca her iki mektup romanda hem kadın hem de erkek mektup anlatıcılarının olması eserlerin farklı bakış açılarına sahip olmasına ve böylece eserlerin boyutlanmasına ve zenginleşmesine olanak tanımıştır. Her iki mektup romanda da mektup anlatıcıları yazardan bağımsız oldukları için eserde yazarın varlığını unutturarak kurguyu sağlamlaştırmışlardır. Mektup Aşkları romanı tamamı mektuplardan oluşan mektup roman tekniğine, Kedi Mektupları ise kurgunun gerektirdiği noktalarda mektuplara yer veren mektup roman türüne örnek teşkil etmektedir. Mektup Aşkları romanında Jale’nin aşk ve evlilik hayatının gelişimi mektuplarla okuyucuya iletilmektedir. Bu nedenle Mektup Aşkları romanındaki mektupların daha çok bir gerçeğin gelişimini gösteren mektuplar tarzında yazıldıkları görülür. Kedi Mektupları’nda ise mektupların daha çok bir grup insanın sırlarının keşfedilmesi ve iç hesaplaşmalarının açıklanması amacıyla hizmet ettiği bir gerçeği açıklayıcı biçimdeki mektup türünde yazıldıkları anlaşılmaktadır. Ayrıca her iki romanın da yazarının kadın olması Türk ve dünya romanında kadın ve mektup roman arasında daha önceden belirlenen ilişkiyi de güçlendirmektedir. Kefeli Türk edebiyatında mektup roman türünde başlıca iki tema örüntüsünün ele alındığını belirtmiştir. Bunlar sosyal tenkit ve kadınla ilgili sorunlardır (aşk, evlilik, ihanet...) (bkz.10.sf.). Kedi Mektupları ve Mektup Aşkları romanları bu sınıflamaya göre değerlendirildiğinde Mektup Aşkları romanının döneme ait çeşitli siyasal ve sosyal eleştiriler barındırmakla birlikte ağırlıklı olarak Jale’nin aşk ve evlilik sorunlarını ele aldığından ikinci tema grubuna dahil edilmesi uygundur. Ancak Kedi Mektupları romanı için belirgin bir sınıflama yapmak daha zordur. Zira eserde merkezde olan kahramanlar sadece kadınlar değildir. Eserde yoğun biçimde Berlin Duvarı’nın yıkılmasının oluşturduğu travmayla kahramanların hem bireysel yaşamlarını hem de dünya ve Türkiye düzenini eleştirel bir çözümlemeyle değerlendirdikleri görülür. Bu açıdan eser birinci tema grubuna dâhil edilmekle birlikte eserin toplumsal boyutu kadar bireysel boyutunun da etkili olduğu konusunda sonuca bir şerh koymak uygun olacaktır.

Türk edebiyatında mektup kaynakçası konusunda Ömer Çakır’ın hazırlamış olduğu doktora tezi Cumhuriyet dönemine kadar geçen süreçte Türk mektup edebiyatı külliyyatını türlere

göre oldukça doyurucu bilgilerle gözler önüne sermektedir. Emel Kefeli'nin çalışması da bir anlatım tekniği olarak Türk edebiyatında mektup külliyatını değerlendirmesi bakımından elimizdeki en önemli kaynaktır. Ali Donbay'ın Ender dergisinde yayımlanan Edebiyatımızdaki Mektup Türü İle İlgili Başlıca Çalışmalar adlı makalesi de geniş bir kaynakça bilgisi içermektedir. Ancak özellikle Cumhuriyet sonrası mektup edebiyatı külliyatının Çakır'ın çalışmasında olduğu gibi geniş bir pencereden ele alınması hem çelişkili bilgileri ortadan kaldıracak hem de son dönem mektup genel başlıklı tüm çalışmaları tanımamızı sağlayacaktır. Çünkü çeşitli kaynaklarda birbirleriyle uyuşmayan bilgilere ya da mektup türüyle hiç ilgisi olmamasına karşın sırf adında "mektup" ibaresi taşıdığı için mektup türü kapsamında değerlendirilen çalışmalara da rastlanmaktadır. Bu nedenle özellikle Cumhuriyet sonrası mektup külliyatının 2000'li yılları da içerisine alacak biçimde mektup - roman, mektup - deneme, mektup - gezi yazısı... gibi alt türlere ayrılarak incelenmesi alana büyük katkı sağlayacaktır.

6. KAYNAKÇA

- ALTAY Engin (1974). "Rus Yazınında Mektup". **Türk Dili Dergisi Mektup Özel Sayısı**. S. 274. 579s. Ankara: Öncü Basımevi.
- ATAÇ Nurullah (2007). Okuruma Mektuplar/Prospero ile Caliban. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- ANDI M. Fatih (2005). "Yazısı Silinmiş Kağıdı Sarı, Aramızdan Çekilen Dost: Mektup". **Türk Edebiyatı Dergisi**. Ağustos 2005.S. 382.s.12-14.İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı.
- ARGUNŞAH Hülya (2006). "Kadın Olarak Yazmanın Başında Mektuplar". **Hece Dergisi Mektup Özel Sayısı**. S.114-115-116. s.222-229. Ankara: Hece Yayınları.
- BABACAN Mahmut (2006). "Mektuplardan Oluşan İki Roman: Handan ve Mektup Aşkları". **Hece Dergisi Mektup Özel Sayısı**. S.114-115-116. s. 216-221. Ankara: Hece Yayınları.
- BATUR Enis (1989). "Mektup Hattı". **Oluşum Dergisi, Mektup Özel Sayısı**. S. 55/97. s. 2-6. Ankara: Kartal Matbaası.
- BAYDAR Oya (2010). **Kedi Mektupları**. İstanbul: Can Yayınları.
- BAYDAR Oya, ULAGAY Melek (2011). **Bir Dönem İki Kadın/ Birbirimizin Aynasında**. İstanbul: Can Yayınları.
- BİNYAZAR Adnan (1979). "Mektup: Yazarların İlginç Yanlarını, Yaşamlarını, Yaratma ve Bunalmalarını Yansıtan Bir yazın Türü". **Milliyet Sanat Dergisi Mektup Özel Sayısı**. S.312. s. 3-6.
- ÇAKIR Ömer (2005). "**Türk Edebiyatında Mektup**". Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi. Ankara.
- DEMİRAY Kemal (1974). "Tanzimattan Günümüze Değin Mektup". **Türk Dili Dergisi Mektup Özel Sayısı**. S. 274. 88-96.s.
- DERELİ Bihter (2010). **Mektup- Roman ve Kadın Yazarlar: Fatma Aliye, Halide Edip Adivar ve Şükufe Nihal Başar**. Boğaziçi Üniversitesi. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- DONBAY, Ali (2011). "Edebiyatımızda "Mektup" Türü İle İlgili Başlıca Çalışmalar". **Erdem Atatürk Kültür Merkezi Dergisi**. 61.S. 83-102.s. Ankara: Grafiker Yayınları.
- ERBİL Leyla (2010). **Mektup Aşkları**. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- EROL Çiğdem (2009). “**Oya Baydar’ın Eserlerinin Roman Unsurları ve Anlatım Teknikleri Bakımından İncelenmesi**”. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir.
- GÖKTÜRK Akşit (1974). “İngiliz Yazınında Mektup”. **Türk Dili Dergisi Mektup Özel Sayısı**. S. 274. 513-516.s. Ankara: Öncü Basımevi.
- GÖKTÜRK Akşit (1974). “Amerikan Yazınında Mektup”. **Türk Dili Dergisi Mektup Özel Sayısı**. S. 274. 565-566.s. Ankara: Öncü Basımevi.
- GÖKYAY Orhan Şaik (1974). “Tanzimat Dönemine Değın Mektup”. **Türk Dili Dergisi Mektup Özel Sayısı**. S. 274. s.17-23. Ankara: Öncü Basımevi.
- KAPLAN Erdiñç (1999). **Bir Edebî Tür Olarak Mektup ve Türk Edebiyatındaki Yeri**. Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mersin.
- KARA Esra (2006). “‘Nişanlıya Mektuplar’, ‘Vadideki Zambak’, ‘Genç Werther’in Acıları’ Ekseninde Şiir-Roman-Mektup İlişkisi”. **Hece Dergisi Mektup Özel Sayısı**. S.114-115-116. s. 248-255. Ankara: Hece Yayınları.
- KARACA Şahika (2004). **Güzide Sabri Aygün’ün Hayatı, Sanatı ve Türk Edebiyatındaki Yeri Üzerine Bir İnceleme-Araştırma**. Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Kayseri.
- KEFELİ Emel (2002). **Anlatım Tekniğı Olarak Mektup**. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- MERT Necati (2006). “Mektup Nerede Biter? Edebiyat Nerede Başlar?” **Hece Dergisi Mektup Özel Sayısı**. S.114-115-116. s. 129-125. Ankara: Hece Yayınları.
- ÖZEN Ersan (2006). **Leyla Erbil’in Eserleri Üzerinde Bir İnceleme**. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale.
- TANRITANIR, Bülent Cersis (2010). **H.W. Foster, S. ve A. Weld Grimke ile A. Walker’da Mektupla Anlatım Tekniğı**. İstanbul: Babil Yayınları.
- TEKİN, Mehmet (2002). **Roman Sanatı/Romanın Unsurları-1**. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- TUNCEL Bedrettin (1974). “Mektup Türüne Giriş”. **Türk Dili Dergisi Mektup Özel Sayısı**. S. 274. s. 9-14. Ankara: Öncü Basımevi.
- VARINLIOĞLU Güngör (1974). “Roma Yazınında Mektup”. **Türk Dili Dergisi Mektup Özel Sayısı**. S.274. s. 392. Ankara: Öncü Basımevi.